

Mi az igazság az Oroszország elleni szankciók hatásáról?¹

A figyelem középpontjában az áll, hogy Oroszország hogyan képes a nyugati szankciók miatt kieső kőolaj- és földgáz-exportját máshol eladni, és a magas energiaárak miatt mennyi többlet-bevétele keletkezik. A szankciók lényeges hatása azonban a nyugati hightech és lowtech termékek oroszországi exportjának korlátozása is, mely fennakadásokat okoz az orosz gazdaságban. A szankciók várt sokkhatása helyett inkább közép- és hosszútávú hanyatlás fog bekövetkezni. A legjelentősebb veszteség pedig az, hogy a jól képzett, fiatal IT-szakértők tömegesen hagyják el az országot – bár ez nem a szankciók, hanem a háború következménye.

Az előzetes (15 %-os) becsléssel szemben az IMF szerint az orosz GDP 6 %-kal fog csökkenni az idén. Ugyanakkor az energiaeadások 265 md \$ fizetési-mérleg többletet eredményeznek 2022-ben, és a kínai után ez lesz a világon a második legnagyobb fizetési-mérleg többlet. Európával szemben Oroszország pénzügyi helyzete stabil, külső adóssága alacsony. Az európai szankciókhoz nem csatlakozott több mint 100 ország – melyek a világ GDP-jének (WGP) 40 %-át adják.² Az eddigi szankciók inkább az európai országoknak jelentettek nagyobb terhet, de hosszabb távon az orosz gazdaságra is súlyosan fognak hatni.

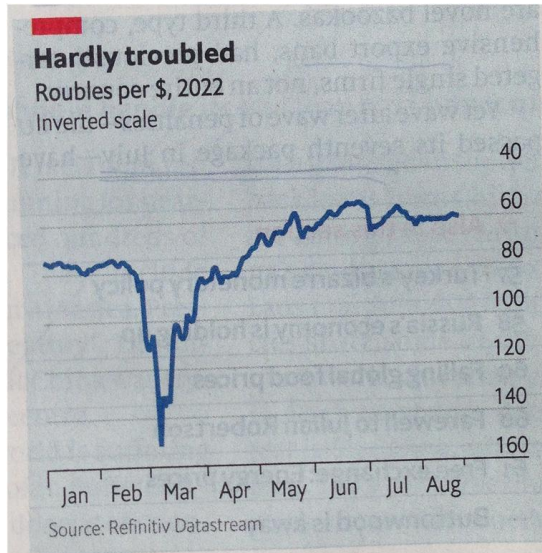
A szankciók egy csoportja a Kremlhez közeli elitet, **az orosz kleptokráciát sújtja**. E gazdag emberek (számukat kb. másfél ezerre teszik) nem utazhatnak be a nyugati országokba és nem juthatnak hozzá az ottani bankokban elhelyezett betéteikhez, értékpapírjaikhoz és részvényeikhez. Ingatlanaikat és luxus ingóságukat is lefoglalták. Szakértői vélemények szerint azonban ez intézkedések könnyen kijátszhatók, a vagyon elrejthető offshore bankokban és fedőcégekben. Így az oligarchák kb. 400 milliárd dolláros külföldi vagyonából legfeljebb 50 milliárdot foglaltak le a szankciók során. Az intézkedések látványosak, de Oroszországnak nem sokat ártanak, az oligarchák politikai befolyása csekély.

A **pénzügyi intézkedések** már hatásosabbak. A szankciók megtiltják, hogy nyugati üzletemberek, befektetők orosz kötvényeket vagy részvényeket vásároljanak. A legnagyobb orosz bankokat kitiltották a SWIFT-rendszerből (melyen keresztül a nemzetközi pénzügyi átutalások folynak) és nem végezhetnek tranzakciókat dollárban. Ez az orosz kereskedelmi bankokat arra kényszeríti, hogy ügyleteiket „természetben” végezzék (barter), mely kockázatos és komplikált módszer. Az intézkedések azonban kijátszhatók (lásd Gazprom), vagy a kereskedelmi forgalom a kisebb bankokon át terelhető, melyeket nem sújt a tilalom. A Nyugat-Európából Kína és India felé terelt nagy energiaexport finanszírozása nem okoz

¹ Az összeállítás a felhasznált irodalomban megjelölt forrásokon alapszik.

² The Economist August 27th 2022. Are sanctions working?

gondot; az vagy rúpiában történik, vagy Kína saját SWIFT-jén, a CIPS-en bonyolódik le. A yuanban és rubelban lezajló kereskedelem rekordokat dönt, és ez a helyzet is arra készíti a kínaiakat (több más tényezővel együtt), hogy megteremtsék saját nemzetközi pénzügyi rendszerüket.

Amikor Nyugaton befagyasztották az Orosz Nemzeti Bank kb. 600 md dolláros tartalékának a felét, a rubel árfolyama hirtelen zuhanni kezdett. De az Orosz Központi Bank a kamatlábat 9,5 százalékról azonnal 20 százalékra növelte, s így – bár az intézkedés gazdasági recessziót okozott – néhány hét múlva a rubel megerősödött, s a kamatlábat visszaállították 8 százalékra. (De a tőkemozgások szigorítását a Nyugat fenntartotta.)

The Economist August 27th 2022

Össességében tehát az mondható, hogy a pénzügyi szankciók ugyan okoznak kellemetlenségeket, de Oroszország hatalmas dollár-bevételei és kemény-deviza tartalékai révén az akadályokat le tudják küzdeni.

A szankciók harmadik nagy csoportja a **kereskedelmi korlátozások** körébe tartozik.

Az olajexportból származó bevételek az orosz szövetségi költségvetés 36 százalékát adják. Amerika teljesen beszüntette orosz olajvásárlását, az EU 2023-tól nem fog orosz olajat venni, az idén pedig kissé csökkentette vásárlását: júliusban napi 2,4 millió hordóra, a háború előtti 2,9 milliőről. A kieső mennyiséget India és Kína vásárolta meg, diszkontált áron. Az előzetes, a jövő évre szóló számítások megbízhatatlanok, hiszen az olaj ára nagyban ingadozik, és a kibontakozóban lévő európai recesszió azt jelentősen csökkentheti. A napi 2,4 millió hordó elhelyezése azonban nem lesz könnyű. Ráadásul az olaj tengeri szállítását európai és brit biztosítótársaságok biztosítják, melyek el lesznek tiltva ettől a tevékenységtől... Az Economist szerint ez év végétől Oroszország napi 1,1 millió hordóval kevesebb olajat fog tudni exportálni, ami a 2021-es mennyiség 14 százalékának felel meg.³

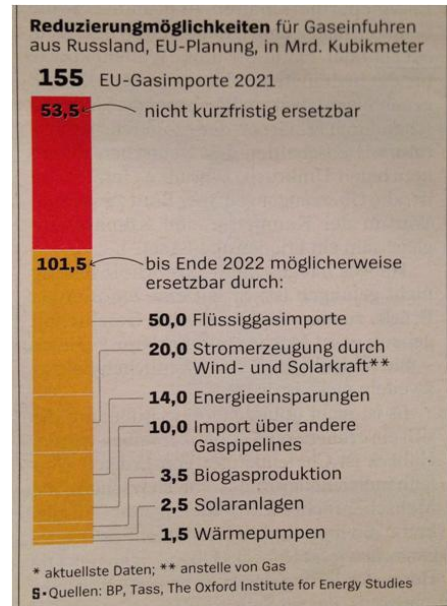
Földgáz:

Mint tudjuk, az EU a 155 md köbméteres orosz gázimportjának az év végig a 2/3-át ki akarja küszöbölni, és a kritikus kérdés itt az, hogy vajon Oroszország a maradék 53,5 milliárdot leszállítja-e majd, vagy nem, és ezzel rendkívül nehéz helyzetbe hozza az EU-t.

³ The Economist August 27th 2022.

A rendkívül magas gázárak pótolják az oroszok számára a kieső bevételt. A függőség azonban kölcsönös volt. Az orosz földgáz-cseppfolyósító kapacitás igen csekély, a nyugati csőrendszer nem csatlakoztatható az Ázsiába vezető keletihez, ráadásul annak kiépítése még évekig eltart. Ebből is látható, hogy a háború óta gyakran szajkózott „egyoldalú függőség” nem igaz; a Keleti politika építómesterei a kétoldalú függőségre és a kölcsönös előnyökre alapozták az együttműködést.

Der Spiegel, Nr 14/2022

Az Oroszországot érő legfájdalmasabb korlátozás az amerikai és európai exporttermékek tilalma. Ez nem csak az információtechnikai termékekre terjed ki, hanem az ún. „alacsony technológiájú” gyártmányokra is (hightech – lowtech). Amerika termékeinek exportja során még azt is kiköti, hogy az azokkal gyártott, vagy azokat tartalmazó áruk nem exportálhatók Oroszországba. (Ugyanakkor olyasmiket hallunk, hogy a stratégiai fontosságú termékek közös cseréje titokban változatlanul folytatódik, tehát valószínű, hogy a szankciókban sok a közvéleménynek szóló láványelem.)

Amerika jövőre 90 százalékkal csökkenti Oroszországba irányuló *mikroprocesszor-exportját*. Vizsgálatok szerint az orosz hadiipar pl. 70 amerikai és európai gyártótól származó mikroprocesszort alkalmaz. Ezek exportjának tilalma súlyos fennakadásokhoz vezethet az élet más fontos területein is: pl. a moszkvai metró működtetésében vagy a polgári repülőgépek gyártásában. Az Economist (2022 aug. 27.) szerint ennek tulajdonítható, hogy az év első felében az orosz autóipar termelése 90 százalékkal, a gyógyszeriparé 25 százalékkal, a villamosipari készülékeké 15 százalékkal visszaesett. Számos más következmény is van: nem tudnak új fizetési kártyákat kiadni, a termékek biztonsági követelményeinek megfelelni, stb.

Tekintve, hogy a világ chip-gyártásának központja Dél-Ázsiában (Kínában, Tajvanon, Dél-Koreában és Japánban) van, az Economist következtetéseit erős túlzásnak tartom. Úgy gondolom, hogy a főleg Kínából származó import pótolni fogja az amerikai-európai mikroprocesszor-hiányt. A „lowtech” termékek terén sem hiszem, hogy a nyugati import elmaradása pótolhatatlan lenne. Az energiahordozók árának hatalmas világszerte emelkedése olyan többlet-bevételhez juttatja Oroszországot, ami lehetővé teszi import-igényeinek a változatlan kielégítését – legalább is egyelőre. Ugyanakkor az Amerikába irányuló kínai export jelenleg hétszerese az Oroszországba irányulónak. A kínaiak orosz exportja nem emelkedett olyan mértékben, mint ahogy az várható volt – a kínai exportőrök félnek attól, hogy szembekerülnek az amerikai szankciókkal.⁴

⁴ Sonnenfeld and Tian.

Ukrajna megtámadását követően az Oroszországban működő nyugati cégek zöme leállt, kivonult az országból. Ezek helyettesítése nem okozhat hosszútávú problémát. Egyébként is, az Oroszországban jelenlévő külföldi működőtőke aránya lényegesen alacsonyabb volt, mint a nemzetközi átlag. A szankciók tehát Oroszországnak is súlyos gondokat okoznak, de szemben Európával, ahol akut problémák jelentkeznek, Oroszország gondjai közép- és hosszabb távon fognak jelentkezni.

Jelenleg Oroszország számára a háború legsúlyosabb következménye az **intellektuális veszteség**. Becslések szerint augusztusig 150-300 ezer fiatal, képzett, független, nyugati értékrendet valló értelmiségi hagyta el az országot, olyanok, akik nagyrészt az IT szektorban dolgoztak. Ezekből kb. 50 ezren Grúziában telepedtek le. Más becslések szerint az emigráltak negyede ment ki Grúziába, egy másik negyed Isztambulba, 15 százalékuk Örményországba.⁵ (Azért ezekbe az országokba, mert ide nem kell vízum és Grúziában és Örményországban jelentős orosz kisebbség él.) Többen azoknak a nyugati cégeknek dolgoznak külföldön is, melyeknek Oroszországban alkalmazottaik voltak. Sokan hátrahagyott lakásuk kiadásának díjából élnek. A besorozás miatt még több fiatal hagyja el az országot.

Ciprus is kedvelt helye a kivándorlóknak, és sokan mennek Izraelbe is. A Spiegel becslése szerint 170 ezer fiatal IT-szakember hagyta el az országot a háború kitörése óta. Hozzájárul ehhez az is, hogy a Yandex-et (az orosz Google-t) arra kényszerítik, tartalmait az orosz háborús propagandához igazítsa. A kivándorlás motivációi között így egyformán szerepel az IT-szakértők munkájának a megnehezítése és ellenzéki álláspontjuk.⁶

Az elemzések összehasonlítják a száz évvel ezelőtti helyzetet, amikor az orosz arisztokrácia és értelmiség a bolsevikok elől menekült száműzetésbe és arra a következtetésre jutnak, hogy akkortájt az értelmiségi veszteséget könnyebben lehetett pótolni a parasztság és munkásság tehetséges fiataljaiból, szemben a mai helyzettel, amikor a fiatalok nem érznek lojalitást a rendszerrel. (Az orosz fiatalok tömegesen választják az informatikai képzést hivatásul, de kérdéses, hogy mennyiben lesznek lojálisak Putyin rendszerével.)

Az információtechnológia és az internet korában az emigráció új dimenziókat kap: megjelenik a **virtuális haza** fogalma és valósága. A kivándoroltak szülőföld, földrajzi kötöttség nélküli hazát próbálnak teremteni maguknak.⁷ A „globális oroszok” tevékenysége nincs földrajzi helyhez kötve, internet mindenhol van, bárhol szervezhetik startup-jukat, bárhol megvalósíthatják ötleteiket. Sőt, az egyes országok még „vadásznak” is rájuk. Üzbegisztán letelepedési programot dolgozott ki az orosz internetes cégeknek. Örményország és Izrael a bürokratikus eljárások leegyszerűsítésével vonzza őket. A német gazdasági minisztérium is foglalkozik a kérdéssel, az orosz IT-szakemberek betelepítésével és az irántuk érdeklődő német cégek és a bevándorlók közötti kapcsolatok megszervezésével.

A közfigyelem az Oroszország elleni szankciók pillanatnyi, idej hatáskaira koncentrál: az energiaárak emelkedése miatt bekövetkező dolláresőt az európaiakat fenyegető tél

⁵ The Economist August 13th 2022.

⁶ Der Spiegel Nr 25 / 18.6.2022

⁷⁷ Ez nem új jelenség – lásd pl. a sok évezredes zsidó diaszpórát.

viszontagságaival állítja szembe. Közép- és hosszútávon azonban a szankciók súlyos gondokat fognak okozni Oroszországnak.

Háttérinformáció:

Oroszország nukleáris nagyhatalom, de gazdasága fejletlen és óriási szerepet játszik benne az energiahordozók és más nyersanyagok exportja. Erősen hasonlít egy harmadik világbeli országra. A gazdaságok megtermelt GDP-szerinti rangsorában a 11. helyen áll, akkora, mint Ausztrália. (India az 5. ebben a rangsorban.) Az egy főre jutó nemzeti termék tekintetében Oroszország Kínával azonos szinten áll (11 ezer dollár / fő.)

	GDP md \$	GDP / fő ezer \$
Amerika	22.900	69,4
Kína	16.900	11,2
Oroszország	1.650	11,3
Németország	4.000	50,8
Magyarország	185	15,9

A háborús helyzetből is látjuk, hogy Oroszország nagy bajban van, és drónokat importál Iránból, meg rakétákat Észak-Koreából... ami cáfolja azt a hiedelmet, hogy bár az orosz gazdaság elmaradott, haditechnikája azonban világszínvonalú.

A gazdaságtörténet nagy meglepetése és rejtélye, hogy míg Kína Teng Hsziao-ping 1978-as reformjait követően a világ második legnagyobb és legfejlettebb gazdasági hatalmává vált, Oroszország Gorbacsov liberalizálása után eljelentéktelenedett...

Felhasznált irodalom:

The Economist August 13th 2022. Russia's exiles. The best and the brightest.

The Economist August 27th 2022. Are sanctions working? Russia: Bearing it.

Der Spiegel, Nr 14/2022. Krisenpolitik.

Der Spiegel Nr 25 / 18.6.2022. Am Strand von Moskau. (Benjamin Bidder)

Sonnenfeld, Jeffrey and Steven Tian: Actually, the Russian Economy is Even Imploding. Nine myths about the effects of sanctions and business retreats, debunked. Foreign Policy July 22, 2022.

<https://foreignpolicy.com/2022/07/22/russia-economy-sanctions-myths-ruble-business/> Magyar fordítását lásd itt: <https://utodaink-jovoje.hu/ujdonsagok.php>, Utódaink Jövője, 12. szám.

Bp, 2022. szept. 22.

Kiss Károly